

2.2.4. İletişim Araştırmaları

Yukarıda sayılan yaklaşımlar bilginin yöneldiği çıkarlar açısından bakıldığında iletişim alanındaki araştırmalarda da değişen ölçülerde yansımalarını bulmaktadır. Bu araştırmaların hangi sınıflamalara tabi tutulabileceği ayrı bir tartışma konusudur. En eski ayrımlardan birisi, iletişim araştırmacılarından Lazarsfeld'in 1941'de yaptığı klasik ayrımdır. O'na göre iletişimdeki araştırmalar ikiye ayrılıyordu: (1)Yönetmel araştırmalar (2) Eleştirel araştırmalar.

Yönetmel araştırma belli bir hedefe yönelmiş ve araçsal çalışmalardır. Bunlar çoğunlukla belli konularda, örneğin yayın kuruluşlarının üretim ve tasarımında kullanılırlar. Yönetmel iletişim araştırmalarının bir bölümü de reklam ve halkla ilişkiler kurumları için gerçekleştirilir. Yönetmel araştırmalar sonuç olarak kamu veya özel sektör kurumlarının yönetim gereksinimleri bağlamında ve onların hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla yapılan araştırmalardır.

Eleştirel araştırmalar, iletişim sürecini daha geniş toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamda ele alan araştırmalar olarak tanımlanmıştır. Lazarsfeld'in ikili sınıflandırması kendi yaşam deneyiminden de kaynaklanmaktadır. Çünkü Lazarsfeld, Nazi Almanya'sından kaçıp ABD'ye kaçan "Frankfurt Okulu" düşünürleriyle karşılaşmış ve onlarla iletişim alanında araştırmalar gerçekleştirmek istemiştir. Birinci kuşak "Frankfurt Okulu" düşünürlerinden Adorno ve Horkheimer'in eleştiri yoluyla medya alanındaki durumu değiştirecek seçeneklerin neler olabileceğini içeren yaklaşımlarının taşıdığı gizilgüç Lazarsfeld tarafından farkedilmişti. Lazarsfeld'in düşüncesi, iki araştırma geleneğinin birbirleriyle etkileşmesiydi. Adorno ve bazı Frankfurt Okulu araştırmacıları, Lazarsfeld'in başında olduğu Uygulamalı Toplumsal Araştırmalar Büro'sunda geçici sığınak bulup çalışmakla birlikte, büronun yönetmel araştırma geleneğinin kendi araştırmalarını sınırlandıracağından ve etkileyeceğinden hep kaygı duymuşlardır. Jensen'e (2002) göre aslında iki araştırma yaklaşımının bazı ortak noktaları da vardır (s. 282). Bunlardan biri her iki geleneğin de hem nitel hem nicel araştırma yöntemlerini bir arada kullanabilmesidir. Jensen, akademik

çevrelerde nitel araştırmanın sadece kamuoyu yoklamalarından önce pilot araştırmaya indirildiği bir dönemde, Lazarsfeld'in "uygulamalı bürosunun" nitel yöntemleri çok daha yoğun kullandığına da dikkat çekmektedir. Bunun yanında her iki araştırma geleneği de reaktif veya proaktif araştırmalara açıktır. Reaktif araştırmalar daha çok ne olduğunu ortaya koymaya çalışırken; proaktif araştırmalar ne yapılması gerektiği üzerinde durmaktaydı. Bu açıdan eleştirel yaklaşımın, araştırma tasarımlarını ve yöntemlerini iletişimsel kaynakların eşitsizliğini ölçme ve bunları giderme yollarına odaklamada katkısı olabilirdi.

Yönetsel araştırma çalışmaları şu soruların yanıtlanmasına çalışmıştır: Kim, neyi, kime, hangi kanaldan nasıl bir etkiyle söyledi? Bu gelenek içinde kamuoyu yoklamaları, propaganda, etki araştırmaları ve piyasa/tüketim araştırmaları bulunmaktadır. Genel olarak hükümetlerin, siyasetçilerin, ordu gibi kurumların, iletişim kurumlarının yönetsel amaçlarını gerçekleştirmeleri üzerinde çalıştıkları söylenebilir.

Eleştirel kuramsa, yönetsel araştırmacıların sorduğu sorular arasında bulunmayan önemli bir soruyu sormayı hedeflemiştir: Niçin?

2.2.5. Politika Araştırmaları ve Ekonomi-Politik

Çoğul anlamında politikalar, tanımlanmış eylem planları anlamına gelir. Hem kamu yönetiminde hem de ticari işletmelerde içsel ve dışsal olarak ortaya çıkmış olan karmaşık toplumsal bağlam, politika çalışmalarının önemini arttırmaktadır. Bu örgütler, kendilerine verilmiş olan görevleri yerine getirebilmek için hem kendi durumlarını hem de en geniş anlamda dışlarındaki durumu değerlendirmek ve kendi yollarını çizmek isteği içindedirler. Dolayısıyla politika araştırmaları daha çok varolan kurumlar ve onların gündemleri çerçevesinde yapılırlar. İletişim politikaları araştırmaları da böyle bir bağlamdan yola çıkarlar.

Bazı politika araştırmaları arasında şunlar bulunur:

Ticari yönetim: Özel kurumlar olarak bütün medya kuruluşları hem kendi içlerinde hem de dışarıdaki kurumlarda araştırmalar yaptırmaktadırlar. Sadece izleyiciler değil, üretilecek içeriklerin neler olabileceği ve firmanın diğer firmalarla rekabette neler yapabileceği araştırma konuları arasındadır. Örgütsel iletişim çalışmalarını örgüt içine yönelik olarak verilebilecek bir örnektir.

Tablo 22: İletişim Araştırmalarında Araştırmaların Toplumsal Altyapısı

	Ticari Firma	Üniversite	Bağımsız Araştırma Enstitüsü	Belgeleme Merkezi
P a r a s a l Kaynak	Müşterilerden elde edilen para	Kamusal fonlar	Ticari katkı ve/veya kamusal fonlar	Ticari katkı ve/veya kamusal fonlar
Araştırmanın Örgütlenmesi	İşletmenin yöneticileri	Özerk araştırmacılar	Yönetim kurulu veya işletmenin yöneticileri	Yönetim kurulu ve işletmenin yöneticileri
Z a m a n Çerçevesi	Günlerden yıllara	Yıllardan on yıllara	Günlerden on yıllara	Yıllardan yüzyıllara
B e k l e n e n Kullanımlar	Stratejik planlama ve ürün geliştirme	Geçmiş ve güncel medya biçimlerinin betimlenmesi ve eleştirisi	Betimleyici ve ne yapılacağına ilişkin çözümlenmeler	Medya içeriklerinin ve kullanımlarının belgelenmesi ve betimlenmesi
Örnekler	Pazarlama bölümleri; reklam ajansları; danışman firmalar	İletişim fakülteleri/ bölümleri	Araştırma merkezleri; düşünce kuruluşları (Think tank)	Sahipliği olan ve/veya kamusal (müze) arşivlere erişim.

Kaynak, Jensen 2002: 283

Kamusal planlama: Pek çok ticari faaliyette olan firma gibi, medya ve iletişim kuruluşları da kamunun belirlediği çerçeve içinde işlerler. Bu çerçevenin ne olacağı ve hangi yönde değişeceği politika araştırmaları bağlamında değerlendirilir. Örneğin Avrupa Birliği özellikle 1990'lı yıllarda uydu ve kablolu televizyon yayında alınacak düzenleyici kararların kamu hizmeti yayıncılığı açısından getireceği sonuçlara yönelik araştırmalar yaptırtmıştır.

Hükümet dışı kuruluşlar: Sivil toplum kuruluşları, düşünce depoları, dernekler ve diğer mesleki örgütler de araştırma yaparlar ve/veya yaptırtırlar. Bu araştırmaların bir bölümü de iletişim alanına ilişkin olur. Örneğin kadın hareketlerinin televizyon dizileri ve reklamlara ilişkin yaptırtıkları

araştırmalar vardır. Çevreci kuruluşların ve diğerlerinin de iletişimsel süreçleri anlamak ve daha iyi kullanmak için araştırma yaptırdıkları görülür.

İletişim araştırmaları içinde ekonomi-politik yaklaşımın politikalar açısından da özel bir önemi var. Ekonomi-politik yaklaşım ilk olarak klasik iktisatçılar/düşünürler tarafından 19.yy'da kullanılmıştır. Bu düşünürler arasında Adam Smith, David Ricardo, Thomas Malthus ve Karl Marx da bulunmaktadır. Bütün bu yaklaşımların ortak paydası en azından iş/ekonomi alanıyla toplumsal, siyasi politikaları bir arada ele almasıdır. Klasik iktisadı izleyen neo-klasik iktisatsa, Alfred Marshall'dan itibaren bu bütünün yerine kendi içinde saf ve mükemmel sayılan piyasaların incelenmesi üzerine odaklanmaktadır. Neo-klasik iktisatçılar belirli bir zamana ve yere bağlı olmayan her yerde geçerli ekonomi yasalarını oluşturmaya ağırlık vermişlerdir. Ekonomi-politik iktisatçılar bugün de ekonomi ve toplumsal/siyasal süreçleri birarada ele almaya çalışmaktadırlar. Ekonomi-politik yaklaşımı benimseyen akademisyenlerin Marx'ı izleyenler ve liberal/kurumsal geleneği izleyenler olarak iki alt gruba ayrılması mümkündür.

Kanada'lı iletişimci Babe, ister iktisatta ve diğer alanlarda olsun ekonomi-politik yaklaşımların ortak özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

- 1) Toplumsal güç/iktidar ilişkilerini temel alır. Bu anlamda çatışma ve çelişkileri çözümlmelerine katarlar. Kim kazanıyor? Kim kaybediyor? Kim kararları veriyor? soruları sorulur. Bu nedenle değişim süreçlerini incelerler ve varolanın değiştirilebileceğini vurgularlar.
- 2) Mit ve masalları yıkmayı hedefledikleri için varolan egemenlik yapılarına karşı çıkarlar. Burada mit (efsane) ve masal kavramlarıyla anlatılmak istenen, sorgulanmadan kabul edilen yaygın inançlardır. Babe'e göre, günümüzdeki masallardan biri de “teknolojinin otomatik olarak ve mutlaka iyi sonuçlar yaratacağı” inancıdır.

- 3) Neo-klasik iktisadın toplumsal değer yargılarını dışarda bırakmasına karşın, ekonomi-politikçiler değer yargılarını kullanırlar. Eşitlik, hakkaniyet, adalet, toplumun/kamunun genel çıkarı gibi değer yargıları çözümlemelere katılır.

Eleştirel kuramın alt dallarından biri olan iletişime eleştirel ekonomi-politik yaklaşımın genel özelliklerinden bazıları şunlardır (Geray, 2003a):

- 1) Yaklaşım bütüncüdür. Ekonomik örgütlenme yapısını, toplumun siyasal ve kültürel yaşamıyla etkileşim içinde ele alır. Mülkiyetin ve üretimin örgütlenmesinin incelenmesi önem taşır. Maddi ve simgesel kaynakların eşitsiz dağılımının iletişimsel eylemleri nasıl etkilediği üzerinde durur. Toplumdaki ekonomik örgütlenmeyle üstyapı (hukuksal, politik, zihinsel süreçler) arasındaki ilişkide önceliği ekonomik örgütlenmeye verir.
- 2) Yaklaşım tarihseldir. Ekonomik örgütlenmenin ve egemenlik ilişkilerinin ve bunların iletişimsel boyutlarının tarihsel süreçteki değişiminin izlenmesiyle ilgilidir. İletişim araçlarının/teknolojilerinin ortaya çıkışının ve gelişmelerinin araştırılmasına önem verilir.
- 3) Ticari ve ticari olmayan iletişim kurumlarının davranışları inceleme alanına girmektedir. Kamu organlarının ve devletin iletişim alanına müdahalesini incelemeyi hedefler. Değişim doğrultusunda önerilerde bulunur.

Eleştirel ekonomi-politik çalışmalar açısından iletişim politikaları araştırmaları üçüncü nokta nedeniyle özel önem taşıyor. Çünkü, değişim doğrultusunda önerilerde bulunmak, seçenekleri ortaya koymak politika araştırmalarından geçiyor.

2.3 HEGEMONİK BİLİM VE DÜNYA PLANETİ

Günümüzdeki hegemonik bilim anlayışının ortaya çıkışı 14. Yüzyılda Aristoteles'e karşı çıkışla başlamıştır. Weinberg, Thomas Kuhn'un aslında Aristoteles'in öğrencisi olduğunu ve bir karşı devrim başlattığını ileri sürer (2015: 28). Kuhn'un önceleri Aristoteles karşıtı olduğu ancak sonradan Aristoteles'e büyük bir saygı duyduğunu söylediği bilinmektedir. Tarihçi Lindberg, eski filozofların ve düşünürlerin başarısını modern bilime göre değerlendirmenin yanlış olduğunu, herhangi bir bilimsel kuramın veya felsefi sistemin, kendi dönemindeki felsefi ve bilimsel sorunları ele alışıyla değerlendirilmesi gerektiğini söyler (Weinberg, 2015:29). Dolayısıyla tarihçiler arasında günümüzde 2 farklı yaklaşım olduğu söylenebilir:

- Geçmiş, Dünya planetinde günümüzde egemen olan bilim anlayışına göre yargılayanlar
- Geçmiş, Dünya planetinde modern bilime uygun olan bilimsel teorilerin çöküşünü ve yeni teorilerin onların yerini almasına ve bu döngünün sürekli olduğuna dikkat çekerek, geçmiş daha esnek değerlendirenler

Oysa Ronan'a göre bilim tarihini veya teorisini, büyü ile karşı karşıya gelmeden tartışmak mümkün değildir. Büyücünün gerçekleştirdiği işlemler, bazen hatalı olsa da, çeşitli maddeler hakkında deneme ve gözleme dayalı bir takım bilgilerin toplanmasını sağlayabilirdi. Çeşitli maddelerin etkilerini derleyebilir, bunların nerede kullanılacaklarına ilişkin kararlara varabilirdi. Zamanlı büyücü deney yapan araştırmacılar soyunda ilk sırayı aldı ve Ronan'a göre modern bilimin atası oldu (2003: 5-6).

Kitabın önceki sayflarında sözünü ettiğimiz, Marksist çıkışlı eleştirel gerçekçi bilim felsefesini kuran Roy Bhaskar, son eserlerinden birinin girişine Mevlana Celaleddin Rumi'nin dizelerini koymuştur (2002). Bhaskar'a göre üst-Gerçeklik felsefesindeki önemli kavramlardan biri spiritüel/ ruhsal aşkınlık ve onun evrensel/kozmetik oluşu fikridir. Aşkınlık, bilinçteki aşkın kimlik ve aşkın özne insan olmanın ve toplum içinde yaşamının vazgeçilmez özelliklerindedir ve teklik/bir olma (non-dual) durumudur (2002:10). Dünyamızda iki yönlülük durumu ve onun akıl yürütme, ona

göre davranma söz konusudur. Bu iki yönlülük durumu araçsalıcı, dolayımlanmış, şartlı, dışerkli (dışardan benimsetilen YN.), zorlanmış, bölücü ve parçalayıcıdır. Marks'ın da hedeflediği kurtuluş/özgürlüğe kavuşma yaşamlarımızdaki teklik (non-dual) durumlarımızı genişletmek ve her şeyden önce kendi dışerkli konumumuzu parçalamak için gereklidir (11). Böyle bir hareketlenme için yeni bir temel bulmak gerekir ki bu varlığın öztemelidir (ground state). Öztemel, kaçınılmaz olarak evrenseli içermektedir. Buradan hareketle, insanlığın öztemel niteliklerini tasarlayabiliriz, (Bhaskar:12).

Bütünlük içinde bir arada yaşamamız, aynı zamanda *karma* olgusunu da açıklar. Tatmin olmadığımız hedeflerimizi, aslında bir arzu olarak içimizde taşıyoruz. Karma durumunda yanlış davranışlarımız —öztemelimizle tutarlı olmayan- örneğin başkalarına verdiğimiz acılar, başkalarında açtığımız yaralar, bir bedel olarak bizimle kalır ve ondan kurtulmadıkça özgürleşemeyiz (Bhaskar: 13). Aslında yaraladığımız parça, aynı zamanda sizin de bir parçanızdır. Belli ki Bhaskar'ı Mevlana'götüren unsur Mevlana'nın egolar (başkalarına zarar verici hırs, nefret, kıskançlık, sevgisizlik, sabırsızlık, insanı olduğu gibi kabullenmemek, zorlamak, kontrol altında tutmak, kibir, burnu büyüklük gibi) yerine egolardan kurtulmuş, negatif düşüncelerden uzak, kozmik bir bütünün parçası olduğumuz felsefesidir (Dünya Kardeşlik Birliği Mevlana Yüce Vakfı, 2010).

Hegemonik bilim anlayışı (modern bilim) öztemel değerlerini bir yana koyduğu gibi spiritüel, doğaüstü, normal dışı, dünya dışı yaşamları da bir yana bırakmış durumdadır. Felsefede Bhaskar'ın başlattığı girişim bir yana yukarıdaki konuları bilimin konuları arasına sokmaya çalışan girişimler de bulunmaktadır. Örneğin, Tıp Doktoru olan Rick Strassman, 1990'lı yıllarda tıbbi araştırmaların sonuçlarını 2000 yılında yayınlayarak, 70 deneğin farklı boyutlara geçtiği zaman ilişki kurduğu ortamlara ve varlıklara ilişkin sonuçları yayımlamıştır. Hegemonik bilim anlayışı, bu tür araştırmalara pek az bütçe vermektedir. Bu araştırmadan sonra başka araştırmalar için para konmamıştır. Strassman, insanların travma veya “yakın ölüm” (suda boğulma veya kalp mesajıyla

yeniden canlandırma gibi olaylar) durumlarında bedenin salgıladığı DMT molekülünün işlevini ve etkilerini araştırarak, yapay DMT molekülü, kontrollu olarak insanlara verildiğinde yaşadıkları farklı boyuttaki deneyimleri raporlamıştır (Strassman, 2001 ve Schultz, 2010). Strassman, bu deneylerin sonuçlarında ortaya çıkan verilerle, Hristiyanlıkta peygamberlerin yaşadıkları deneyimleri karşılaştırarak her iki deneyim arasındaki benzerliklere/farklılıklara dikkat çekmektedir (Strassman, 2014).

Öte yandan hegemonik bilim, büyük güçler tarafından kuşatılarak bilim-teknoloji-yenilik politikaları aracılığıyla belli çıkarlara uygun kullanılmaktadır. Bu politikalar, gelişmekte olan ülkelerce zorunlu olarak bir karşı koyma stratejisi olarak kullanılmak durumundadır.

